

MINISTERIE VAN DEFENSIE

MILITAIRE INLICHTINGENDIENST

Afdeling Inlichtingen

ONTWIKKELINGEN IN DE VOORMALIGE JOEGOSLAVISCHE FEDERATIE

39/98

(Afgesloten 211200 OKT 1998)

Conclusie/voorzicht

HV Westendorp verwerpt de vorming van iedere Bosnisch-Servische regering waaraan SDS of SRS deelnemen. Dat kan ingrijpende gevolgen hebben voor de politieke ontwikkelingen in die entiteit.

De positie van de Kroatische president Tudjman en diens partij HDZ staan steeds verder onder druk. In algemene zin lijken de meer radicaal-nationalistische stromingen in de partij en de strijdkrachten steeds dominant. In de pers is gespeculeerd over een militaire staatsgreep.

De NAVO staat bloot aan kritiek van zowel etnisch-Servische als etnisch-Albanese zijde vanwege haar opstelling in de kwestie-Kosovo. Volgens eerstgenoemden is sprake van onaanvaardbare inmenging, terwijl volgens de andere partij de opstelling van de NAVO niet ver genoeg gaat.

Bosnië-Herzegovina

SDA stelt eisen aan regering

Een woordvoerder van de belangrijkste Moslim-partij SDA heeft verklaard dat de partij eist dat de nieuwe Bosnische premier een Moslim zal zijn. Er werd ingestemd met een voorstel van HV Westendorp om de regering verder uit zes ministers te laten bestaan, maar de idee dat de ministerposten op basis van pariteit zouden moeten worden verdeeld, werd afgewezen. Tot op heden bestaat de Bosnische regering uit twee premiers (een Serviër en een Moslim), een vice-premier (Kroaat) en drie ministers (Civiele Zaken, Buitenlandse Zaken, Buitenlandse Handel), die elk uit één der bevolkingsgroepen afkomstig zijn en twee plaatsvervangers hebben uit de andere bevolkingsgroepen. De nieuwe eisen die de SDA stelt, houden verband met het streven van die partij om geleidelijk méér bevoegdheden naar het centrale niveau over te hevelen, en bovendien de Moslims daarin een steeds belangrijker rol te laten spelen. Het feit dat, voor het eerst sinds de onafhankelijkheid van Bosnië-Herzegovina, het nationale presidium *niet* door een Moslim wordt voorgezeten, zal daarvoor een additionele stimulans zijn. Het verlangen van de SDA zal zonder twijfel verzet oproepen van de kant van de Serviërs en Kroaten, niet in de laatste plaats omdat de eisen van de SDA betrekking hebben op een van de meest fundamentele (en in "Dayton" onopgeloste) kwesties in het vredesproces, te weten de vraag of de soevereiniteit van Bosnië-Herzegovina ligt bij de centrale regering (zoals de Moslims stellen) dan wel bij de entiteiten (zoals met name de Serviërs volhouden). Bovendien zou de nieuwe premier, getuige ook recente uitspraken van SDA-leider en voormalig presidiumvoorzitter Izetbegovic, de huidige co-premier Silajdzic moeten zijn. Dat zal voor veel Kroaten onverteerbaar zijn, omdat Silajdzic bekend staat om zijn afkeer van Kroaten.

Moslim/Kroatische Federatie (MKF)

"Open stad"-status Vogosca ingetrokken

UNHCR heeft op 15 oktober de status van "open stad" voor de gemeente Vogosca ingetrokken. Volgens UNHCR is onvoldoende meegewerkt aan pogingen leden van etnische minderheden naar de stad terug te laten keren of te laten meedelen in de distributie van hulpgoederen. Het besluit van UNHCR is om meerdere redenen pijnlijk. Ten eerste betreft het de eerste maal dat de status van "open stad" formeel wordt ingetrokken. Toen dit initiatief werd gepresenteerd, werd gehoopt dat, doordat medewerking aan het proces van terugkeer van minderheden werd gekoppeld aan de distributie van hulpgoederen, een aanzienlijke stimulans aan het proces van terugkeer kon worden gegeven. De ontwikkelingen in Vogosca, die overigens in de pas lopen bij ontwikkelingen in alle andere "open steden", wijzen erop dat deze hoop ijdel is. In alle gevallen hoopten de lokale autoriteiten op additionele hulpgoederen, maar dat was in geen enkel geval aanleiding tot versnelling van het proces van terugkeer. Vermoedelijk zullen derhalve in de toekomst meer van dit soort beslissingen genomen moeten worden. De tweede reden dat deze stap pijnlijk is, houdt verband met het feit dat Vogosca een voorstad van Sarajevo is, die wordt gedomineerd door Moslims (maar voor de oorlog voor 1/3 uit Serviërs bestond). Het besluit van UNHCR geeft derhalve nieuw voedsel aan het dispuut tussen Westendorp en de autoriteiten in Sarajevo en omstreken. Reeds meer dan een jaar stelt Westendorp dat de Moslims onvoldoende doen om de terugkeer van niet-Moslims naar de Bosnische hoofdstad mogelijk te maken. Daardoor worden deze autoriteiten in verlegenheid gebracht, omdat zij zich graag presenteren als de slachtoffers van "etnische zuiveringen".

Bosnisch-Servische republiek (RS)

Verwarring over regeringsvorming

Een functionaris van de SPRS, de partij van het nieuwe Servische lid van het Bosnische presidium Radisic, heeft verklaard dat zijn partij voorstander is van de vorming van een regering op basis van dezelfde coalitie als de vorige, aangevuld met enkele kleine royalistische partijen. De voormalige president van de RS, Plavsic, heeft zich in soortgelijke bewoordingen uitgelaten. Ook Westendorp heeft op 20 oktober verklaard dat de "SLOGA"-coalitie (waarin naast de SPRS en de partij van Plavsic (de SNS) de SNSD van de demissionaire premier Dodik zijn vertegenwoordigd) "nog één kans" moet krijgen om een regering te vormen. Westendorp verklaarde dit na overleg met Plavsic, Dodik en Radisic. De HV zou zelfs verklaard hebben dat "de internationale gemeenschap geen enkel alternatief aanvaardt" en dat "samenwerking met een andere partij onmogelijk" zou zijn. Anderzijds heeft de voormalige regeringspartij SDS alle leden van het Bosnisch-Servische parlement opgeroepen "niet aan druk toe te geven" en een uitvoerende macht te vormen in overeenstemming met de wil van het volk.

Klaarblijkelijk heeft Westendorp zijn volledige diplomatieke gewicht ingezet om een voortzetting van de vorige regering af te dwingen, d.w.z. een regering van SNSD/SNS/SPRS met gedoogsteun van de SDA. In toenemende mate heeft het er schijn van dat ook de vertegenwoordigers van "SLOGA" daar iets voor voelen. Dat is op zich opmerkelijk, omdat er de afgelopen weken indicaties waren dat met name Radisic, maar ook Plavsic, eerst de mogelijkheden wilden onderzoeken voor samenwerking met de SDS en haar coalitiepartner SRS, de (extreem-nationalistische) partij van de nieuwe president van de Bosnisch-Servische republiek (RS), Poplasen. In ieder geval bij Radisic, maar ook bij andere Bosnische Serviërs, speelde daarbij een belangrijke rol dat zij niet (opnieuw) afhankelijk wilden zijn van medewerking van Moslims. Overigens is in dat verband van belang dat de SDA onlangs heeft aangegeven niet opnieuw bereid te zijn tot passieve steun; indien de regering haar steun wil, maakt de SDA aanspraak op tenminste één ministerspost. Dat zal vermoedelijk voor veel Serviërs, in beide kampen, een onaanvaardbare voorwaarde zijn en het streven van Westendorp verder compliceren.

Zeker tegen die achtergrond is de opstelling van Westendorp uitermate opmerkelijk. Hij weigert kennelijk reeds bij voorbaat iedere deelname van SRS/SDS aan de regering zelfs maar te overwegen. Dat zal door die partijen als een onaanvaardbare provocatie worden beschouwd en limiteert mede daardoor de opties voor de toekomst. Hoewel de vorming van een regering die minder "gematigd" is dan haar voorganger uiteraard geen goed signaal zou zijn voor het vredesproces, is het ook zeer de vraag of Westendorp met zijn optreden een goede les in democratie geeft. Zo gaat hij voorbij aan een ontmoeting met de (legaal gekozen!) president van de RS, die bovendien het constitutionele recht heeft een kandidaat-premier te benoemen. Bovendien zet hij al zijn kaarten op een coalitie die slechts kan beschikken over 32 van de 83 parlementsleden en dus afhankelijk is van gedoogsteun van 15 anderen (SDA), terwijl hij reeds bij voorbaat de deur sluit voor een potentiële coalitie die op meer dan 2/3 van het parlement zou steunen. Het moet niet worden uitgesloten dat een dergelijke inmenging in de interne aangelegenheden van de RS op den duur contra-productief werkt.

Radisic bezoekt Brcko

Radisic heeft op 19 oktober een bezoek gebracht aan de noord-Bosnische stad Brcko. Bij die gelegenheid heeft hij verklaard dat de arbitrage over Brcko de toekomst van de gehele RS zal bepalen, "evenals in zekere zin de implementatie van Dayton". Overigens onderstreepte Radisic dat hij onder de indruk is van de opstelling van het stadsbestuur, vooral waar het de terugkeer van vluchtelingen betreft. Hoewel Radisic met zijn bezoek vooral zijn constructieve, coöperatieve gezicht heeft willen tonen, ligt er in zijn woorden toch ook een verkapt dreigement besloten. Tussen de regels door waarschuwt hij dat de implementatie van "Dayton" ernstige schade zou kunnen oplopen als de arbitrage rond Brcko niet in het voordeel van de RS zou uitvallen. Daarmee bewijst Radisic eens te meer dat ook hij een Servische nationalist is die niets zal doen wat het belang van de RS zou schaden. Zoals bekend zijn de standpunten van de RS en de Moslim/Kroatische Federatie (MKF) ten aanzien van "Brcko" onverenigbaar, zodat elke uitspraak in de (om die reden al meermalen uitgestelde) arbitrage een destabiliserend effect zou hebben.

Kroatië

Nieuwe schandalen in Kroatische politiek

Er zijn aanwijzingen dat mogelijk honderden Bosnische Kroaten bij de recente Kroatische gemeenteraadsverkiezingen hun stem hebben uitgebracht. Zij zouden per bus naar Kroatië zijn overgebracht in samenwerking tussen één van de belangrijkste generaals in de Kroatische legertop, generaal Cesic Rojs, en een lid van het Kroatische parlement. Bovendien is in de lokale pers gemeld dat de echtgenote van president Tudjman ten onrechte heeft verklaard dat zij niet over eigen inkomen en bezittingen beschikt. Inmiddels heeft een prominent oppositieleider, Mesic (die in het grijze verleden het laatste staatshoofd van het "oude" Joegoslavië is geweest) verklaard dat de problemen binnen de regeringspartij HDZ het uiteenvallen van die partij inluiden. Een andere oppositieleider heeft gezinspeeld op vervroegde parlementsverkiezingen. In de Kroatische pers doen geruchten de ronde over een op handen zijnde militaire staatsgreep. De problemen stapelen zich op voor president Tudjman en zijn partij HDZ. Zoals reeds eerder gemeld is er binnen die partij sprake van een machtsstrijd die zich in het voordeel lijkt te ontwikkelen van de minder gematigde, meer nationalistische stromingen in de partij. De Kroatische strijdkrachten (HV) zijn in opspraak gekomen door aanhoudende berichten over inmenging in de nationale politiek. Ook binnen de HV lijken de meer nationalistische stromingen aan de winnende hand; zo is het recente ontslag van minister van Defensie Hebrang naar alle waarschijnlijkheid toe te schrijven aan de activiteiten van aanhangers van zijn voorganger Susak (onder wie ook Cesic Rojs). De berichten omtrent Tudjman's echtgenote wijzen er bovendien op dat de aanhoudende

berichten omtrent corruptie en nepotisme in zijn omgeving, die feitelijk reeds circuleren sinds de onafhankelijkheid van Kroatië, bevestigd worden.

Deze situatie kan verstrekkende gevolgen hebben. Niet alleen kan daardoor het vredesproces in Bosnië-Herzegovina verder worden gecompliceerd, omdat de aanhangers van Susak voorstander zijn van aansluiting van de Bosnisch-Kroatische gebieden bij Kroatië. Ook kan de aantasting van de centrale rol die Tudjman in de HDZ, en de HDZ binnen de Kroatische samenleving, tot op heden hebben gespeeld, een politieke en bestuurlijke crisis veroorzaken die de aanleiding kan zijn tot verregaande instabiliteit, zeker omdat Kroatië een economische crisis doormaakt die het vertrouwen van de bevolking in de autoriteiten ondergraaft. De HDZ bestaat feitelijk uit een heterogene verzameling stromingen en is tot op heden bijeen gehouden door de persoon van Tudjman zelf. Tegen die achtergrond is het inderdaad niet geheel uitgesloten dat elementen binnen de strijdkrachten overwegen de politieke macht in het land in eigen hand te nemen. Dat zal mogelijk de dreigende versnippering in de Kroatische politiek voorkomen, maar tevens de betrokkenen dwingen zelf een oplossing voor de structurele problemen in het land aan te dragen, en daardoor minder aantrekkelijk lijken.

Ploce-akkoord bevroren

De Kroatische minister van Economische Zaken Porges heeft verklaard dat het akkoord waarbij Bosnië-Herzegovina gebruik kan maken van de Kroatische haven Ploce nog niet ondertekend is, omdat Kroatië en de MKF nog geen akkoord voor speciale betrekkingen hebben ondertekend. De kwestie-Ploce, die de betrekkingen tussen Kroatië en Bosnië-Herzegovina al sinds 1992 belast, is uiterst gecompliceerd. Bosnië-Herzegovina heeft slechts één kustplaats, Neum, en omdat die plaats geen zeewaardige haven heeft, is Bosnië-Herzegovina in de praktijk afhankelijk van Kroatisch grondgebied voor de in- en uitvoer van produkten. De Kroatische regering, in samenspraak met de Bosnisch-Kroatische autoriteiten, heeft deze situatie uitgebuit door allereerst te insisteren dat Kroatië onbeperkte toegang heeft tot Neum, dat, hoewel het door Bosnische Kroaten wordt bevolkt, de doortocht van de Kroatische stad Dubrovnik naar de rest van Kroatië beheerst en in beginsel zou kunnen compliceren. Ten tweede wil de Kroatische regering het Ploce-akkoord gebruiken om de Bosnische regering te dwingen tot een meer co-operatieve opstelling ten aanzien van het toestaan van "speciale parallelle betrekkingen" tussen de MKF en Kroatië. Hoewel het recht daarop expliciet wordt gegarandeerd in "Dayton", vrezen de Moslims in de MKF, op goede gronden, dat Kroatië op een dergelijk akkoord aandringt om de positie van de Bosnische Kroaten te verbeteren ten opzichte van de Moslims, hoewel die drie maal zo talrijk zijn als hun "partners" in de Federatie. Alle betrokken partijen staan onder grote internationale druk om zich meer coöperatief op te stellen. Toch is er de afgelopen jaren nauwelijks sprake geweest van werkelijke vooruitgang. Zeker indien de meer nationalistische stroming in de Kroatische politiek verder wordt versterkt, is het zeer de vraag of op korte termijn een substantiële verbetering tot de mogelijkheden behoort.

Servisch monument in Vukovar vernietigd

Op 19 oktober is in de oost-Kroatische stad Vukovar (oost-Slavonië) een monument vernield, dat herinnerde aan de Serviërs die in de strijd om die stad zijn omgekomen. Hoewel het betreffende monument is vernield door "onbekenden", zal er niemand zijn die eraan twijfelt dat deze daad tenminste de passieve instemming had van de lokale en mogelijk andere overheden. De Servische misdaden in en om Vukovar zijn de Kroaten reeds lange tijd een doorn in het oog en verdienen geen enkele vorm van eerbetoon. Opvallend is dat dit plaatsvindt binnen enkele dagen na de beëindiging van het VN-mandaat over oost-Slavonië.

Joegoslavië

Kosovo

SRS roept regering op om NAVO te trotseren

De extreem-nationalistische Servische regeringspartij SRS heeft de Joegoslavische regering opgeroepen alle noodzakelijke stappen te nemen om de aanvallen van Albanezen in Kosovo te beantwoorden, ondanks de dreigementen van de NAVO. In de betreffende verklaring werden de VS verantwoordelijk gesteld voor de hervatting van de vijandelijkheden in Kosovo. Volgens Servisch vice-premier en SRS-leider Seselj blijven de Albanezen geweld zien als de enige methode om hun doelstellingen te bereiken. Om die reden moeten de Joegoslavische autoriteiten volgens Seselj alles doen om de territoriale integriteit van het land en de veiligheid van de staatsburgers te beschermen.

Hoewel Seselj's optreden voortdurend militant en provocatief is, lijkt het in de huidige situatie weinig twijfel dat in ieder geval sommige elementen onder de Kosovo-Albanezen er een belang in zien nieuwe provocatieve aanvallen op de Servische en Joegoslavische eenheden in Kosovo uit te voeren, omdat zij daardoor (en de te verwachten Joegoslavische reactie) kunnen illustreren dat de Joegoslavische autoriteiten zich niet houden aan de eisen van de Veiligheidsraad omtrent terugtrekking van de Joegoslavische eenheden uit Kosovo. Zouden de Joegoslavische autoriteiten toch overgaan tot een substantiële reductie van hun aanwezigheid in Kosovo, dan zou dat ook in het voordeel van de Kosovo-Albanezen kunnen werken.

Seselj waarschuwt Albaneestalgige media

Seselj heeft gewaarschuwd dat het Servische ministerie van Informatie [dat wordt geleid door een partijgenoot van hem] de Albaneestalgige media met argusogen bekijkt en niet zal aarzelen op te treden tegen iedere inbreuk op de recent aangenomen wet op de media. Hij wees erop dat de regering onlangs de Servischtalige media heeft getoond dat die wet serieus bedoeld was, en dat de Albaneestalgige dezelfde boodschap zouden moeten krijgen. De Servische regering heeft de afgelopen weken de kwestie-Kosovo aangegrepen om de (relatief) onafhankelijke Servischtalige media de mond te snoeren. Het lijkt nauwelijks twijfel dat zij geen seconde zal aarzelen om hetzelfde te doen met de Albaneestalgige kranten die in het land verschijnen. Zoals reeds eerder gemeld, is er geen enkele reden om aan te nemen dat die maatregelen (zowel degene die reeds genomen zijn als die welke ongetwijfeld nog zullen volgen) zullen worden teruggedraaid als de kwestie-Kosovo haar actualiteit verloren heeft.

Geremek ziet Rugova als "president"

Volgens Servische persmeldingen heeft de voorzitter van de OVSE, de voormalige Poolse minister van Buitenlandse Zaken Geremek, bij een recente ontmoeting met de "schaduwpresident" van Kosovo, Rugova, verklaard te hopen dat hij de dag zal kunnen beleven dat hij Rugova in Polen zal kunnen begroeten als "president van Kosovo". Deze uitspraak van Geremek is niet bevestigd, maar evenmin herroepen door hemzelf of andere spelers. Als hij inderdaad een dergelijke uitspraak heeft gedaan, dan is sprake van een diplomatieke blunder die beide partijen kunnen gebruiken als illustratie van partijdigheid van de OVSE. Bovendien staat een dergelijke uitspraak haaks op het recente Holbrooke-akkoord, dat de conclusie lijkt te rechtvaardigen dat Kosovo in internationale ogen deel van Joegoslavië uitmaakt en moet blijven uitmaken. Vermoedelijk heeft Geremek zijn persoonlijke bewondering voor Rugova willen uitspreken en bovendien willen onderstrepen dat hij Rugova ziet als de legitieme vertegenwoordiger van de Kosovo-Albanezen. Maar met zijn uitspraak mengt hij zich bovendien in het dispuut tussen Rugova en zijn meer radicale tegenstanders in de Kosovo-Albanese politieke top, die het "presidentschap" van Rugova betwisten.

Albanees dagblad bekritiseert NAVO

Het Albaneestalgige blad "Bujku", een spreekbuis van de Kosovo-Albanezen, heeft felle kritiek geuit op de NAVO. De NAVO zou uitsluitend "holle bedreigingen" hebben geuit aan het adres van de Servische autoriteiten en daardoor bewezen hebben de voorkeur te geven aan de belangen van haar lidstaten boven die van vrede en gerechtigheid. De NAVO zou de Albanezen ijdele hoop hebben gegeven, een opstelling die werd omschreven als "Holbrookisme". Daarom pleitte het blad ervoor geen hoop meer te vestigen op de NAVO of andere instellingen, zoals de OVSE. De teneur van het artikel was dat de Albanezen alleen op hun eigen kracht kunnen vertrouwen, maar uit de toonzetting blijkt toch een diepe teleurstelling met het feit dat de NAVO tot op heden niet is overgegaan tot militair ingrijpen in Kosovo. Daaruit blijkt dat de NAVO erin is geslaagd beide partijen teleur te stellen: volgens de Serviërs is sprake van te veel inmenging, en volgens de Albanezen lang niet voldoende. Hoewel dit primair een illustratie is van de pogingen van beide partijen, primair de Albanezen, om de NAVO voor het eigen karretje te spannen, is het ironische gevolg dat beide opstellingen kunnen leiden tot individuele gevallen van geweld tegen NAVO- of andere internationale vertegenwoordigers in en om Kosovo.

Macedonië

Reeds bij voorbaat twijfel aan verkiezingsresultaat

Het afgelopen weekeinde is de eerste ronde gehouden van de verkiezingen voor het Macedonische parlement. Volgens een verklaring van de regeringspartij SDSM hebben zowel deze partij als de belangrijkste etnisch-Macedonische oppositiepartij VMRO-DPNME in de eerste ronde vijf zetels gewonnen (via absolute meerderheid in een bepaald district). Reeds bij voorbaat werden vraagtekens geplaatst bij voorspellingen van andere partijen. De VMRO zou volgens deze verklaring in 28 districten aan kop liggen, de SDSM in 14, en de etnisch-Albanese partij LDP in vier. VMRO-leider Georgievski heeft op 19 oktober de vrees uitgesproken dat de uitslagen van de verkiezingen vervalst worden of zijn. De "Democratische Alliantie", een samenwerkingsverband dat dicht bij de VMRO-DPNME staat, heeft de verwachting uitgesproken dat zijzelf de winnaar van de verkiezingen zal zijn.

Hoewel het prematuur is om een gedetailleerde voorspelling te doen van de definitieve uitslag, zijn er redenen om aan te nemen dat aan beide zijden van het etnisch spectrum (Albanees en Macedonisch) de meer etnisch-nationalistische stromingen hun positie ten opzichte van het gematigde "centrum" dat tot nu toe de regering heeft gevormd, hebben verbeterd. Het moet dan ook worden betwijfeld of de regering van gematigde Macedoniërs en Albanezen opnieuw de meerderheid zal vormen. Meer voor de hand ligt dat het toegenomen nationalisme dat de Macedonische bevolking in algemene zin kenmerkt, ook in het nieuwe parlement dominant zal zijn. Van nog groter belang is dat er in de eerste ronde onregelmatigheden zijn geconstateerd die in objectieve zin mogelijk niet het verkiezingsresultaat ingrijpend hebben beïnvloed, maar de eventuele verliezers aanleiding geven om het resultaat in twijfel te trekken. Dat zal het wantrouwen tussen de partijen, maar ook dat van de Macedonische bevolking jegens alle politici, verder aanwakkeren en derhalve de toch al bestaande polarisatie verder doen toenemen. Of onder die omstandigheden de nieuw te vormen regering, van welke signatuur dan ook, over voldoende draagvlak zal beschikken om de diepe problemen in het land (sociale, economische, etnische en politieke) adequaat het hoofd te bieden, moet dan ook ernstig worden betwijfeld.